

Սոցիալական գործընկերության էությունը և կայացման անհրաժեշտությունը Հայաստանի Հանրապետությունում

Արմեն Մելիքյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.2-191>

Հանգուցային բառեր. քննադատական մշակույթ, բանակցային միջավայր, համակեցության միջավայր, արհմիություններ, կոլեկտիվ համաձայնագրեր

Նախաբան: ԽՍՀՄ փլուզման արդյունքում տնտեսության աստիճանական ազատականացումը և կերպափոխումը էապես փոխեց սոցիալական գործընկերության մոդելի տիպաբանությունը և ձևավորված նոր տնտեսակարգում դժվարացրեց նախկին մոդելի կիրառման հավանականությունը: Չուզահեռ տնտեսության մեջ չկիրառված տեխնոլոգիական միջոցների ներդրումն արտադրություններում նպաստեցին ավանդական տնտեսությունների փոխակերպմանն ու զարգացմանը: Աստիճանաբար փոխակերպվում էին ավանդական պատկերացումները և հանգեցնում քաղաքացիական ինքնագիտակցության աճին սոցիալական գործընկերության ներսում, մասնավորապես աշխատավորական կոլեկտիվների ներսում: Աշխատանքային հարաբերություններում սկսեց քայլ առ քայլ ձևավորման և կայացման ուղին բռնել համագործակցության մշակույթի վրա հիմնված եռակողմ ձևաչափով գործակցությունը, որը ելակետային նշանակություն կարող է ունենալ ՀՀ-ում սոցիալական գործընկերության արդիականացման համար: Հոդվածի միջոցով փորձ է արվում ներկայացնել սոցիալական գործընկերության կարևորությունը որպես միջոց իրավահավասար աշխատանքային միջավայրի ձևավորման համար: Սոցիալական գործընկերությունը դիտարկվում է միջոց սոցիալ-աշխատանքային հարաբերությունների կարգավորման համար: Հոդվածը արդիական ենք համարում այնքանով, որ թեև ՀՀ-ում ձևավորվել է բավարար իրավաքաղաքացիական միջավայր, սակայն սոցիալական գործընկերության մշակույթը սոցիալ-աշխատանքային հարաբերությունների մեջ դեռևս բավարար ներկայացվածություն չունի: Ըստ էության ՀՀ-ում չի ձևավորվել բանակցությունների մշակույթը որպես եռակողմ համագործակցության միջոց, և սոցիալական գործընկերությունը գործնականում գտնվում է կայացման ճանապարհին: **Հոդվածում կարևորվում է «Հանրնդհանուր բարեկեցության պետություն» հայեցակարգի իրականացումը, անհրաժեշտություն է համարվում պետության, գործատուների և աշխատավորական կոլեկտիվների միջև դիսկուրսի, այլ կերպ ասած՝ բանակցությունների մշակույթի ներդրումը:** Սոցիալական գործընկերությունը համարվում է առաջնահերթ պայման՝ համագործակցության եռակողմ ձևաչափի արդյունավետության բարձրացման համար:

Հոդվածի բովանդակությունը: «Սոցիալական գործընկերությունը»՝ որպես գաղափարախոսություն, իր մեջ ներառում է որոշակի գաղափարական դոկտրիններ, որտեղ դիտարկվում են ժամանակակից կապիտալի տնօրինման արդյունա-

վետ մեթոդներին վերաբերող հարցեր, ինչն անհրաժեշտություն է առաջացնում, որ պետությունը հնարավորինս ներգրավվի արդար վերաբաշխումների իրակա-նացմանը: Այս հարցերին առնչվող քաղաքականություններն ընթանում են տար-բեր մակարդակներում, և սովորաբար բաժանվում են երկու մեծ մակարդակների մեջ: Առաջին միկրոմակարդակում հարաբերություններն ընթանում են առանձին աշխատակիցների և գործատուների միջև, երկրորդ մակարդակում ընթանում է արհմիությունների, պետության, գործատուների և մասնագիտական այլ միու-թյունների միջև, ինչը սովորաբար դիտարկվում է որպես գործակցություն մակ-րոմակարդակում:

Քաղաքագետ Աշոտ Ալեքսանյանի կարծիքով սոցիալական գործընկե-րությունը համարվում է հնարավորությունների հարյոթակ, սոցիալական խավերի և խոշոր խմբերի միջև հարաբերությունների կարգավորման արդյունավետ միջոց [1, 27]:

Պետք է նշել, որ հարաբերությունների կարգավորման հիմքում սոցիալական երկխոսության ծավալումն է կողմերի միջև, որի նպատակն է կոնսենսուսի ստեղ-ծումը: Արդյունավետ երկխոսությունը նպաստում է օրակարգային՝ տնտեսական և սոցիալական խնդիրների լուծմանը, բարձրացնում կառավարման արդյունավե-տությունը, աջակցում՝ հաստատելու խաղաղ համակեցության կանոններ գոր-ծարար հարաբերությունների մեջ: Հարաբերությունների նման միջավայրի ձև-վորումը, որտեղ հարցերը լուծվում են բանակցությունների մշակույթի ներդրման միջոցով, թույլ է տալիս խուսափել անցանկալի առճակատումներից, ձևավորում է սոցիալական հարաբերությունների մի միջավայր, որտեղ կարելի է կիրառել «Համընդհանուր բարեկեցության պետության» մոդելը:

Փորձը ցույց է տալիս, որ հաջողված սոցիալական երկխոսություններ ծա-վալվում են այն երկրներում, որտեղ պետության և կողմերի միջև դրսևորվում է անհրաժեշտ քաղաքական կամք, որը սկզբնական պայմանն է երկխոսության կայացման համար: Արդյունավետ երկխոսության համար, անշուշտ, գոյություն ունեն նաև այլ պայմաններ, մասնավորապես անհրաժեշտություն է ունենալ ուժեղ կազմակերպություններ, որտեղ ռեսուրսների առկայությունը՝ մարդկային, տեխնիկական, տեղեկատվական և այլն, նպաստում է սոցիալական արդյունավե-տության բարձրացմանը:

Դիտարկելով պետության դերը սոցիալական գործընկերության մեջ՝ կարող ենք փաստել, որ իրավաքաղաքական միջավայրի ստեղծման և վերահսկողության իրականացման առումով պետությունը գլխավոր և անփոխարինելի դերակատար է: Պետական քաղաքականության արդյունքում ձևավորվում են քաղաքական և քաղաքացիական հարաբերությունների իրացման հարթակներ և համապատաս-խան մթնոլորտ: Պետությունը ապահովում է մասնակից կողմերի գործունեության ազատությունը, նպաստում երկխոսության ծավալման համար անհրաժեշտ ան-կաշկանդ մթնոլորտի ձևավորմանը: Սոցիալական երկխոսությունը կարող է խրախուսվել «կառուցողական երկխոսություն» գաղափարի վրա, որտեղ առկա մի շարք սկզբունքներ պետք է հարգվեն և ընդունելի լինեն մասնակից կողմերի համար.

- հասանելիություն արդարությանը,
- մասնակցություն համայնքային կյանքին,
- անհատական և կոլեկտիվ արժանապատվություն:

Վարելի է շարադրել նաև այլ սկզբունքներ. այստեղ կարևորը արձանագրումն է այն իրողության, որ, հարգելով սկզբունքները, արդյունավետ, թափանցիկ երկխոսության արդյունքում ձևավորվում են պահանջումներ, գեներացվում նոր գաղափարներ, որոնք նպաստում են օրենսդրական նոր կարգավորումների ներդրմանը: Սոցիալական երկխոսության արդյունավետությունն ուղենիշային է տնտեսական զարգացման համար և բարելավում է հասարակության կենսամակարդակը: Ակնհայտ է, որ սոցիալական երկխոսությունը բնորոշ է ժողովրդավարական համակարգերին, տոտալիտար և ավտորիտար համակարգերում այն կարող է բացակայել կամ գործել վարչահրամայական մեթոդներով պետության խստագույն վերահսկողության ներքո անշեղորեն իրացնելով սահմանված պետական հայեցակարգերը:

Սոցիալական երկխոսության արդյունավետ կայացման անհրաժեշտ պայմաններից է համարվում քաղաքական կամքի առկայությունը: Այստեղ է ընդգծվում պետության դերի կարևորությունը: Առանց պետության առանցքային դերակատարման, մշակված հստակ ռազմավարությունների դժվար է հասնել փոխադարձ շահերի ընդունման հարթակի ձևավորմանը: Պատասխանատվությունների և իրավունքների զիջման, փոխադարձ շահերի ընդունման այս հարթակում հաջողությունն էապես կախված է նրանից, թե տվյալ երկրում որքանով են ամուր ժողովրդավարական ավանդույթները, և ինստիտուցիոնալ առումով ո՞ր չափով է կայացած քաղաքացիական հասարակությունը:

Հետխորհրդային երկրներում խնդիրը կապված է նաև փոխակերպվող սոցիալ-քաղաքական միջավայրի ստեղծած ինստիտուցիոնալ փոփոխությունների հետ, որն էլ ծնում է անկայունություններ: Արմատապես ձևափոխվում էին հասարակական հարաբերությունների նախկինում գոյություն ունեցող ձևաչափերը: Վարչահրամայական համակարգի պայմաններում կառավարվող սոցիալական գործընկերությունը հայտնվեց միանգամայն նոր իրողությունների մեջ, երբ ձևավորման փուլ մտած շուկայական հարաբերություններում դեռևս բացասական երևույթները, փոխակերպման բնույթով պայմանավորված, ակնհայտ էին: Հանրային սեփականության բաշխմանը զուգնթաց խորանում էր գործազրկությունը, մեծանում էին աղքատության մասշտաբները: Արդյունքում նաև շուկայական տնտեսության անցման ընթացքում հնարավոր չեղավ պաշտպանել ոչ միայն արտադրական ներուժը, այլև թուլացավ նոր ձևավորվող տնտեսական սյուրբեկների՝ պետության և քաղաքացիական հասարակության միջև նախկին հասարակարգի պայմաններում գործած բազմազան կապերը:

ՀՀ-ն սահմանադրորեն ամրագրեց սոցիալական պետության հիմնադրույթները, որդեգրեց «Համընդհանուր բարեկեցության պետություն», «սոցիալական գործընկերության պետություն», «համերաշխություն-հավասարություն» սկզբունքները որպես սոցիալական գործընկերությունը զարգացնող մոտեցումներ: Սահմանադրական ամրագրումների միջոցով խնդիր էր դրվել անցնում

ներառվելու ազատ տնտեսական հարաբերությունների մեջ: Երկիրը որդեգրեց տնտեսական քաղաքականություն, որի հիմքում կառուցվածքային բարեփոխումների մեջ կարևորվում է տնտեսության բազմատեսակացումը (դիվերսիֆիկացիան): Սակայն շատ խնդիրներ մնում են չլուծված և արդիական: Տնտեսության բարեփոխումների արդյունավետությունը պայմանավորվում է, թե որքանով է երկրի ներսում ընթանում սոցիալական տարբեր շերտերի միջև երկխոսություն, որքանով են օգտագործվում աշխատանքային ռեսուրսները, և նրանց մասնագիտական ունակությունների բարձրացման ուղղությամբ ինչ քայլեր են արվում: Հետխորհրդային երկրների տնտեսության գլխավոր հիմնախնդիրներից մեկը տնտեսության հուսքային մասնագիտացումն է, և արդյունքում էլ տեխնոլոգիական առավելությունները դեռևս ամբողջապես հասանելի չեն դարձել: Կարծում եմ, որ աշխատավորական կոլեկտիվների հետ գործակցության բարձրացումը գործատուների և պետության կողմից կարող է նպաստել ՀՀ-ում տնտեսության ինչպես տարածական-համաչափ զարգացմանը, այնպես էլ մասնագիտական ռեսուրսների և մրցակցային կարողությունների բարձրացմանը: Դրան հասնելու ուղիներից կարող է լինել աշխատավորական կոլեկտիվների շահադրդումը, փորձագիտական ներուժի մեծացումը, ինչպես նաև պետության և գործատուների կամային հատկանիշները:

Հայաստանում սոցիալական գործընկերությունը պետք է ընկալվի որպես հասարակական հարաբերությունների առանձնահատուկ ձև, որի աստիճանական կայացման մեջ քննարկման է արժանի պետության համապատասխան գործառույթների իրացումը: Արդյունքը, սակայն, գոհացուցիչ չէ, և թեև քաղաքացիաիրավական առումով ոլորտի կայացման համար ներդրվել են բավարար օրենքներ, սակայն անցումային փուլի կերպափոխումների արդյունքում դեռևս առկա են լրջագույն մարտահրավերներ և սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների ամենաբարդ հիմնահարցեր, որոնք սովորաբար լուծվում են արհմիությունների ներկայացուցիչների, գործատուների, իշխանության տարբեր ճյուղերի (պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների) փոխգործակցության արդյունքում առայժմ չունեն իրացվելիության բավարար աստիճան:

ՀՀ-ում առանցքային հիմնախնդիր է արհմիությունների ոչ բավարար դերակատարումը: Ի տարբերություն ՀՀ-ի՝ զարգացած երկրներում արհմիությունները ստանձնում են քաղաքական սուբյեկտների և հանրային ինստիտուտների միջև փոխվստահության բարձրացման առաքելություն: Անխուսափելի թվացող բախումնաձին դրսևորումների ընթացքում քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտները (ներառյալ արհմիություններ) առանցքային դերակատարում են ունենում հանրային կյանքում կուտակված հիմնահարցերի հանգուցալուծման գործում: Չուզահեռաբար ոլորտում բարեփոխումների ցանկալի արդյունքի հասնելու համար առանցքային է պետության կողմից տարվող սոցիալական քաղաքականությունը, որը ենթադրում է քաղաքացիների հանդեպ պետության պարտականությունների իրականացում, էլակետային հավասարության ապահովում, հարկային քաղաքականության միջոցով եկամուտների վերաբաշխում և սոցիալական ծրագրերի անհրաժեշտության ընդունում [2, 8]:

Սոցիալական քաղաքականությունը ենթադրում է հնարավորինս նույնականացնել՝ զուգամիտել հասարակական և սոցիալական շահերը, ձևավորել քաղաքական ռազմավարություն, որի միջոցով հնարավոր է լինելու հասնել հասարակության նպատակների իրագործմանը: Պետության կողմից տարվող սոցիալական քաղաքականությունը նպաստում է սոցիալական գործընկերության արդյունավետության բարձրացմանը, դառնում սոցիալ-աշխատանքային հարաբերությունների կարգավորման, կայունացման միջոց, որի շնորհիվ եռակողմ հարաբերությունների շրջանակներում չեզոքացվում են արմատական՝ բախումնաձիխ դրսևորումները:

Հայաստանում դիտարկելով փոփոխությունները և ուսումնասիրելով կերպափոխվող հասարակության և էլիտաների ճգնաժամը՝ տեսանելի են դառնում առանցքային հիմնախնդիրները, որոնք առկա են սոցիալական գործընկերության մեջ և հանրային կյանքի մյուս ոլորտներում: Այս հիմնախնդիրները կապված են նաև հոգևոր-մշակույթային ճգնաժամի առկայությամբ և չունեն միայն տնտեսական բաղադրիչ: Հետևաբար, սոցիալական գործընկերությունը, ունենալով նաև հոգևոր-մշակույթային առանձնահատկություններ, առաջնորդվելով համամարդկային սկզբունքներով (արդարություն, հավասարություն, համագործակցություն և այլն)՝ ամբողջ աշխարհում չունի մեկ միասնական մոդել, որի շրջանակներում կունենա միանման դրսևորումներ: Հոգևոր-մշակույթային առանձնահատկությունները կապված են տվյալ հանրության սովորույթների, ավանդական արժեհամակարգի, կրթական ցենզի և այլ հանգամանքների հետ: Հայ հասարակության մեջ նույնպես կան ինքնատիպ մտածողության տարբեր, ինչպես նաև կերպափոխման արդյունքում հանրային քաղաքականության հետ կապված լուրջ բացեր, որոնք, ինչո՞ւ ոչ, պայմանավորված են նաև կրթության արդի չափանիշների, տնտեսության արդիականացման, թվայնացման և հանրության կողմից փոփոխությունների ընկալման անհամաչափության հետ: Հայաստանում տնտեսության և հանրային կյանքի մյուս ոլորտների թվայնացման և արդիականացման ընթացքում կարևորում են ինչպես կրթության որակի բարձրացումը, այնպես էլ արժևորում են սոցիալական կապիտալի զարգացումը՝ դիտարկելով որպես մարդկային ռեսուրսի նորովի արտահայտման հնարավորություն: Կարծում են, որ սոցիալական գործընկերության մեջ սոցիալական կապիտալի ներդրման նպատակներից կարելի է համարել՝

- երկրի բնակչության, նրա տարբեր շերտերի և հատկապես անապահով խավերի միջև գործակցության ձևավորումը հաղորդակցության տարատեսակ հարթակների ստեղծման միջոցով,

- սոցիալական կապիտալը կարող է նպաստել բնակչության կենսապահանջումների բարձրացմանը, կյանքի որակի, ֆիզիկական, մտավոր և բարոյահոգեբանական ներուժի ընդլայնմանը,

- սոցիալական կապիտալը Հայաստանում հանրային տարբեր շերտերի ինստիտուցիոնալ ձևավորման և սոցիալ-տնտեսական զարգացման հավելյալ հնարավորություններ կարող է ստեղծել, գանազան հասարակական շերտերի

կողմից՝ իրենց պահանջումներն ու շահերը իրացնելու և անհամապատասխանությունները բացահայտելու հարթակ ծառայել:

Մարդկային կապերի ճիշտ օգտագործումը կարող է նպաստել երկխոսության կայացմանը, բանակցությունների մշակույթի ձևավորմանը սոցիալական գործընկերության եռակողմ ձևաչափերում: Ջուզահեռ չպետք է անտեսել հավանականությունը, որ նույն մարդկային կապերը, առանց պետության կողմից տարվող քաղաքական վերահսկողության, կարող են առիթ դառնալ կոռուպցիոն գործարքների և խմբային շահերի առաջ մղմանը: Դրա վառ օրինակն էր Իտալիայի հարավային շրջաններում տասնամյակներ առաջ դեռևս կենսունակ մաֆիոզ-կլանային կառույցների գործունեությունը, որոնց հիմքում սոցիալական կապիտալի ստեղծած հնարավորություններն էր, և որը հետևանք էր նաև պետության կողմից տարվող հովանավորչական քաղաքականության:

Ռիսկերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առանց պետության ներգրավվածության անհնար է օգտվել սոցիալական կապիտալի առավելություններից սոցիալական գործընկերության մեջ: Պետության հիմնական գործառույթներն այստեղ կարող են լինել բազմազան քայլերի հանրագումարի տեսքով, որոնք անհրաժեշտ է տեղավորել որդեգրված սոցիալական քաղաքականության շրջանակներում:

Առհասարակ պետության կողմից որդեգրվող քաղաքականությունը նպատակ ունի հասնելու սերունդների համերաշխության և սոցիալական համերաշխության սկզբունքների համադրմանը, ստեղծելու սոցիալական ապահովության և պաշտպանության իրավական հիմքեր և «եռակողմության» սկզբունքի պաշտպանություն (արհմիություններ, ձեռներեց-գործատուներ և պետություն)՝ փոխշահավետ գործակցության իրագործմամբ:

Հայաստանում հիմնախնդիրը հասկանալու համար պետք է հաշվի առնել և՛ ներքին առանձնահատկությունները, և՛ դիտարկել այլ երկրների փորձը, և՛ ոլորտում ունեցած ձեռքբերումները: 1970-ական թթ. Մեծ Բրիտանիայում և Ֆրանսիայում մշակվեց այսպես կոչված «բարեկեցության պետություն» հայեցակարգը, որն ըստ էության սոցիալական խնդիրների լուծման մեջ բացառում էր պետության շահերը, կամ պետությունը ինքն իրեն դիտարկում էր որպես սեփական շահեր չունեցող միակ հասարակական ինստիտուտը՝ որպես միջնորդ տարբեր սուբյեկտների և անհատների միջև: ԽՍՀՄ-ում զուգահեռ իրացվում էր սոցիալական գործընկերության «պատերնալիստական» մոդելը: Կենտրոնական իշխանությունը ստանձնում էր տնտեսական և սոցիալական իրավիճակի պատասխանատվությունը և միաժամանակ հավակնում օգտագործել իր այն գործիքակազմները, որը տվյալ իրավիճակի համար նպատակահարմար էր թվում [4, 580]: Մեկ այլ մոտեցմամբ, որն առաջ քաշվեց XX-րդ դարի 50-ական թթ.-ին, մասնավորապես Հ. Բրոուների կողմից, սոցիալական պատասխանատվությունը դրվում էր գործարարների վրա, ովքեր էլ պետք է իրենց ռազմավարական ծրագրերը համապատասխանեցնեին հասարակության նպատակների և դավանած արժեքահամակարգային մոտեցումների հետ [10, 6]: Դիտարկելով տարատեսակ մոդելների ընդհանրական տրամաբանությունը՝ գալիս ենք այն եզրահանգման, որ,

անկախ պետությունների որդեգրած քաղաքական գծից, տնտեսական արդյունավետությունը պետք է համատեղվի սոցիալական խնդիրների կարգավորման հետ և ապահովի կայուն զարգացման հեռանկարներ, ինչը հնարավոր է սոցիալական երկխոսության միջոցով:

Կարևորելով սոցիալական երկխոսության միջոցով աշխատանքային կոլեկտիվներում հարցերի լուծումը՝ 1960-ական թթ.-ից սոցիալական գործընկերության ընթացակարգերը առաջին անգամ օրենսդրորեն ամրագրվել են Գերմանիայի, Ավստրիայի, Եվրոպական մի շարք այլ երկրների իրավական համակարգերում: Կոլեկտիվ պայմանագրերի օրենսդրական ամրագրումները տեղի են ունեցել Դանիայի քաղաքացիական օրենսգրքում 1907 թ., Շվեյցարիայում՝ 1911 թ., Նորվեգիայում՝ 1918 թ., Ֆրանսիայում՝ 1919 թ., ԱՄՆ-ում՝ 1935 թ. և այլն: Վերլուծաբանները դիտարկում են սոցիալական գործընկերության 4 հիմնական տեսակներ՝ Գերմանական, Սկանդինավյան, Ամերիկյան և Ճապոնական [6, 43]:

«Կոլեկտիվ համաձայնագիր» հասկացությունը, որպես տերմին, առաջին անգամ օգտագործվել է անգլիացի հետազոտողների կողմից, մասնավորապես Ս. Վերբիի մոտ ենք հանդիպում կոլեկտիվ համաձայնագրերում արտացոլվող մոտեցումների մասին պատկերացումների հանրայնացումը: Հետազոտողները կոլեկտիվ համաձայնագրերի հիմքը համարում էին բանակցությունների ընթացքում ձևավորվող օրակարգը, որոնք վերաբերում էին աշխատավարձին, աշխատանքի ընթացակարգային հարցերին, աշխատաժամի սահմանմանը և աշխատանքային մի շարք այլ ոլորտներ ներառող հարցերի շուրջ քննարկումներին:

Ըստ ռուս հետազոտող Ա. Յացենկոյի՝ սոցիալական գործընկերությունը տեսականորեն պետք է կառուցված լինի այնպես, որ կարողանա լուծել մեծ թվով խնդիրներ, ներգրավել մեծ թվով մասնակիցների, ովքեր ապահովում են ընթացիկ հարաբերությունների կայունությունը, գործում են օրենքներից բխող տրամաբանության համաձայն և հիմնվում են գործատուների և աշխատողների շահերի հիման վրա [9, 2]: Ռուս հետազոտողներ Բարանովը և Պոլյանսկայան սոցիալական գործընկերության մեջ առանցքային նշանակություն են վերապահում արհմիություններին՝ կարևորելով նրանց ինստիտուցիոնալ կայացվածության մակարդակը, թիվը, որակը, կնքված համաձայնագրերը և այլն [3, 4]: Արհմիությունների դերի բարձրացման շրջանակներում հետազոտողները հաճախ կարևորում են այնպիսի դրույթների՝ կոլեկտիվ համաձայնագրերի մեջ ներառելը, որի միջոցով աշխատավորները հնարավորություն են ստանում ներգրավվել ձեռնարկությունների կառավարման խորհուրդների մեջ: Առհասարակ, կարծում ենք, որ ժամանակակից ձեռնարկատիրության հիմնական նպատակն արդյունավետ կառավարման համակարգ ստեղծելն է, որը կարևոր դեր է խաղում անձնակազմի կառավարման գործում, ձեռնարկությունը համարվում է կայացած, եթե այն ունի կադրերի կառավարման լավ զարգացած համակարգ: Կադրային քաղաքականության արդյունավետությունը բարձրացնում է նաև աշխատավորական կոլեկտիվների մոտիվացիան, ինչն ազդում է անձնակազմի բավարարվածության վրա՝ դրանով իսկ ազդելով ընկերության արտադրության և տնտեսական գործունեության վրա: Դրական ցուցանիշների հասնելու համար անհրաժեշտ է սոցիա-

լական քաղաքականություն: Սոցիալական քաղաքականությունը սահմանվում է որպես հարաբերությունների համակարգ, որն առաջանում է սոցիալական դերակատարների միջև՝ հասարակության հիմնական նպատակները իրացնելու համար, որի կենտրոնում գլխավոր նպատակը մարդն է: Սոցիալական քաղաքականությունը պետք է թիրախում ունենա արհմիությունների զարգացման ռազմավարություն, ինչի արդյունքում այն կարող է դառնալ քաղաքացիական հասարակության կարևոր պոլիտիկոսներից մեկը: Թվացյալ հակադիր շահերով հանդերձ՝ գործակցությունը պետության և քաղաքացիական հասարակության (նաև արհմիութենական կազմակերպությունների միջև), ունենում է դրական արդյունքներ, ամրապնդում ժողովրդավարական համակարգի հիմքերը, խթանում բազմակարծությունը հանրային կյանքում, խուսափում բախումնաձին երևույթներից, զսպում է պետությանը և, ինչու չէ, նաև գործատուներին միակողմանի քաղաքականություն վարելու գայթակղությունից:

Այսպիսով՝ սոցիալական գործընկերության կայացումը հանգեցնում է քաղաքակիրթ համակեցության միջավայրի ձևավորմանը: Կողմերը աշխատանքային միջավայրում ձգտում են ցանկացած վիճելի հարցում հասնել փոխհամաձայնության, հանգել փոխգիջումային որոշումների, մշակել միասնական դիրքորոշում՝ ձևավորելով սոցիալ-տնտեսական պատկերացումների միասնական մոտեցումներ: Միանշանակ այդ պետք է պատասխանել Մոլոկովի բարձրացրած հետևյալ հարցադրմանը՝ արդյո՞ք պետք է ձևավորել կառուցողական փոխգործակցություն պետության, գործատուների և քաղաքացիական հասարակության միջև: Հարց, որը կանգնած է ժամանակակից հանրային քաղաքականության հիմնախնդիրները ուսումնասիրող մասնագետների առաջ [7, 86]:

Անկասկած է, որ պետք է ձգտել հասնելու սոցիալական գործընկերության որակական միջավայրի ընդլայնմանը՝ ուսումնասիրելով պետության տնտեսական, սոցիալական, իրավական, քաղաքական և ժողովրդագրական միջավայրը, ամրապնդել իրավական հիմքերով եռաստիճան գործակցության մոդելը պետության, արհմիությունների և գործատուների միջև: Ռուս հետազոտող Կուրիևի կարծիքով՝ Ռուսաստանում խոչընդոտող հանգամանքներից են ցածր աշխատավարձերը, աշխատողների աննշան ներգրավվածությունը տնտեսական զարգացման հետ կապված հարցերի քննարկումներին, երկրի տնտեսական վիճակը, ցածր իրավագիտակցությունը և այլն [5, 4]: Համադրելով բարձրացված հարցերը ՀՀ -ում առկա խնդիրների հետ՝ կարելի է տեսնել նմանություններ, ինչը բացատրվում է նաև մեկ համակարգում գոյակցելու և դրան հաջորդող կերպափոխման արդյունքում առկա ընդհանրական մարտահրավերների առկայության հետ: Մովորաբար տարվող տնտեսական քաղաքականության ընթացքում ժամանակի մեջ բարձրացվում են որոշ հարցեր, որոնք կապվում են եկամուտների բաշխման, աշխատավարձերի վճարման, բնակչության կյանքի որակի բարձրացման հետ կապված խնդիրներին: Հարցերը կարող են վերաբերվել աշխատաշուկայի զարգացմանը, սոցիալական ապահովագրությանը, սոցիալական պաշտպանությանը, աշխատանքային իրավունքի պաշտպանությանը, էկոլոգիական անվտանգությանը և այլ թեմաների: Կուսակվող հարցերի արդյունքում, որոնք, ի

դեպ, անխուսափելի են անկախ տարվող քաղաքականությունից, զարգացած երկրներում որդեգրվում է կոլեկտիվ բանակցությունների մշակույթի զարգացումը՝ բանակցային միջավայրում փոխադարձ հարգանքի գիտակցմամբ, և, օրենքի գերակայությամբ, ձևավորվում է գործակցության հարթակ: Կողմերն ստանում են ազատ ընտրության հնարավորություն, անկաշկանդ են լինում հարցերի քննարկման ընթացքում, ըստ իրենց հայեցողության բարձրացնում են արդիական հարցադրումներ, վերցնում իրատեսական պարտավորություններ: Սոցիալական գործընկերության մեջ կարևորվում է քննադատական մշակույթի ներդրումը, որը կարող է օգտակար լինել, եթե փաստարկված է և ոչ միակողմանի: Քննադատական մշակույթի անհրաժեշտությունը բխում է կողմերի դավանած մոտեցումների՝ հաճախ նշմարվող տարբերություններից:

Սոքոկիները, հետազոտելով սոցիալական գործընկերության ներսում բախումնաձին դրսևորումները, գտնում էր, որ տարբեր շահերի առկայությունն անխուսափելի է, և դրանով պայմանավորված՝ սոցիալական գործընկերության գաղափարը հիմնվում է փոխգիջումների, համագործակցության, փոխադարձ պատասխանատվության սկզբունքների հիման վրա: Գոյություն ունեցող վեճերը, որոնք անխուսափելի են դառնում ընթացիկ հարաբերությունների ժամանակ, սոցիալական գործընկերության շնորհիվ հնարավոր է դառնում լուծել իրավական համաձայնեցման, հաշտեցման ընթացակարգերի միջոցով [8, 4]:

Եզրակացություն: Հողվածի մեջ բարձրացված հարցերը և տարբեր հեղինակների առաջ քաշած տեսակետների դիտարկումը ցույց է տալիս, որ կայացած սոցիալական գործընկերությունը էապես օժանդակում է պետության ներսում բարենպաստ մթնոլորտի և գործակցության ձևավորմանը, ապահովում է բնակչության, հատկապես անապահով խավերի սոցիալ-տնտեսական վիճակի բարելավմանը, բարձրացնում բնակչության կենսապահանջմունքները, կյանքի որակը, ֆիզիկական, մտավոր և բարոյահոգեբանական ներուժը: Սոցիական գործընկերության շնորհիվ նաև ստեղծվում են ինստիտուցիոնալ և սոցիալ-տնտեսական նախադրյալներ քաղաքացիների, զանազան հասարակական շերտերի կողմից՝ իրենց պահանջմունքներն ու շահերը իրացնելու համար: Սոցիալական գործընկերությունը դինամիկ պրոցես է, որն անընդհատ ձգտելու է ձևավորել և կատարելագործել սոցիալական պաշտպանության նոր համակարգեր, ապահովել բնակչության բնապահպանական անվտանգությունը, առողջությունը, կենսամակարդակը, սոցիալական ենթակառուցվածքների զարգացումը: Սոցիալական գործընկերությունը կարևորվում է, քանի որ լուծում են ստանում հարցեր, որոնք առնչվում են սոցիալական իրավունքին, սոցիալական հավասարությանը և սոցիալական արդարությանը: Կարևորելով ՀՀ-ում սոցիալական գործընկերության արդիականացումը, երկխոսության նոր մշակույթի ներդրումը և հետխորհրդային մոդելի ձևավորումը, կարծում են, որ աշխատավորական կոլեկտիվների իրավասության բարձրացումը, որոշումների կայացմանը ներգրավելը, գործատուների և պետության հետ հավասար պայմաններում երկխոսելը կարող է էապես խթանել սոցիալական գործընկերության զարգացմանը ՀՀ-ում:

Գրականություն

1. Ալեքսանյան Ա., Սոցիալական գործընկերությունը քաղաքացիաիրավական սոցիալական պատասխանատվության իրավակարգում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 2010:
2. Մուրադյան Ա. Հ., Սոցիալական քաղաքականություն. դասախոսության տեքստ, ՀՊՏՀ, Երևան, 2018:
3. Баранов Ю.В. Полянская С. Г. Современный взгляд на систему социального партнерства Российской федерации. Омский государственный технический университет, 2017, с. 4.
4. Корнай Я. Дефицит, пер. с венгерского. Наука Университет Козьминского, (Варшава, Польша) 1990, с. 588.
5. Кудрин А.С. Реализация концепции достойного труда в современной России. Пермский государственный университет, 2014, с. 4.
6. Модел И. М. Модел Б. С. Социальное партнерство в России «Социс», 2000, с. 43.
7. Молокова М.А. Социальное партнерство и профсоюзы в системе задач политической модернизации, Москва, 2011 с. 86.
8. Сорокин С.А. Партнерство актуальные проблемы ведения коллективных переговоров, 2006, с. 4.
9. Яценко А.О. Социальное партнерство в России. Крымский федеральный университет, 2018, с. 2.
10. Bowen H. R. Social responsibilities of the businessman. University of Iowa Press, 2013, p. 6.

Сущность социального партнерства и необходимость его установления в Республике Армения

Армен Меликян

Резюме

Ключевые слова: критическая культура, переговорная среда, среда сосуществования, профсоюзы, коллективные договоры

Поставленные в статье вопросы показывают, что сложившееся социальное партнерство существенно способствует формированию благоприятной атмосферы и сотрудничества внутри государства, обеспечивает улучшение социально-экономического положения населения, особенно малообеспеченных слоев населения, повышает жизненные потребности населения, качество жизни, физический, умственный и моральный потенциал. Благодаря социальному партнерству для граждан различных социальных слоев создаются также институциональные и социально-экономические предпосылки для реализации своих запросов и интересов. Социальное партнерство – это динамичный процесс, который будет постоянно стремиться к формированию и совершенствованию новых систем социальной защиты, обеспечению экологической безопасности, здоровья, уровня жизни населения, развитию социальной инфраструктуры. Социальное партнерство крайне необходимо, поскольку здесь решаются вопросы, связанные с социальными правами, социальным равенством и социальной справедливостью. Подчеркивая модернизацию социального партнерства в РА и формирование постсоветской модели, считаем, что повышение компетентности трудовых коллективов, их вовлечение в процесс принятия решений, создания диалога с работодателями и государством на равных условиях может существенно способствовать развитию социального партнерства в РА.

The Essence of Social Partnership and the Necessity of its Establishment in the Republic of Armenia

Armen Melikyan

Summary

Key words: *critical culture, negotiation environment, coexistense environment, trade unions, collective agreements*

The questions raised in the article and the observations of the views put forward by various authors show that the estabilised social partnership significantly contributes to the formation of a favorable atmosphere and cooperation within the state, ensures an improvement in the socio-economic condition of the population, especially low-income segments of the population, increases the vital needs of the population, quality of life, physical, mental and moral potential. Thanks to the social partnership, institutional and socio-economic prerequisites are also created for the citizens of various social status to realize their needs and interests. Social partnership is a dynamic process that will constantly strive to form and improve new systems of social protection, ensure the environmental safety, health, living standards of the population, and develop social infrastructure. Social partnership is important as the issues related to social rights, social equality and social justice are being addressed. Emphasizing the modernization of the social partnership in RA and the formation of a post-Soviet model, we believe that increasing the competence of labor collectives, their involvement in the decision-making process with employers on equal terms can significantly promote social partnership development in RA.

Ներկայացվել է 16.09.2023 թ.
Գրախոսվել է 13.11.2023 թ.
Ընդունվել է տպագրության 23.11.2023 թ.